

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ТАВЛУЙ ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

УДК 343.41:347.633(477)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕЗАКОННИХ ДІЙ ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ)

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
ТУЛЯКОВ Вячеслав Олексійович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
проректор з міжнародних зв'язків,
завідувач кафедри кримінального права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ОСАДЧИЙ Володимир Іванович,
Національна академія прокуратури України,
професор кафедри кримінального права;

доктор юридичних наук, доцент
КВАША Оксана Олександрівна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України,
старший науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та судоустрою

Захист відбудеться «22» липня 2014 р. о 10⁰⁰ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету
«Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська
дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного
університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул.
Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «29» травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сім'я є складним соціальним явищем і об'єктом дослідження цілого ряду суспільних наук, кожна з яких вивчає окремі сторони її функціонування та розвитку. Життя людини так чи інакше пов'язано із сім'єю, яка відіграє надзвичайно важливу роль. Вона є первинною клітиною соціальних груп, класів, що утворюють соціальну структуру будь-якої країни.

Проте на території Української держави існує значна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують сімейного виховання у формі усиновлення, опіки та піклування, передачі на виховання у прийомні сім'ї, в дитячі будинки сімейного типу.

Необхідність правового захисту форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зумовлена суспільним інтересом створення повноцінних умов фізичного, інтелектуального, духовного, морального, соціального розвитку дітей, а також наданням усього обсягу необхідної допомоги та підтримки, у тому числі і в рамках кримінально-правової політики, складовою частиною якої є захист сімейно-правових відносин від різноманітних посягань.

У процесі усиновлення може виникнути загроза порушень основних прав дитини, які часто здійснюються начебто з позитивними намірами, але процес усиновлення має бути захищений від будь-яких протизаконних дій, до яких вдаються кримінальні угруповання, різноманітні посередники та пари, готові здійснювати насильство над дітьми або бути співучасниками у цьому процесі. Різноманітність методів, що використовуються, та широкий спектр спеціалістів, задіяних у процесі боротьби з подібними явищами, свідчать про надзвичайну важливість проблеми кримінально-правового захисту прав дітей при усиновленні.

Актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю розроблення наукових положень для якомога ефективнішого захисту прав та законних інтересів дітей, що опинилися поза сімейним вихованням, за допомогою засобів кримінально-правового впливу.

Окремі аспекти кримінально-правової охорони прав дітей, які втратили батьківське піклування, висвітлюються у наукових працях П.П. Андрушка, О.І. Белової, В.В. Гальцової, А.А. Гордейчик, О.І. Зінченко, О.О. Кваші, С.Я. Лихової, С.М. Морозюка, В.І. Осадчого, Ю.Є. Пудовочкина, К.К. Сперанського, Р.І. Тляумбетова, І.М. Туктарової, Ю.В. Ускової, Н.С. Юзікової та ін.

Визначення основних кримінально-правових характеристик незаконних дій щодо усиновлення здійснювалось у рамках наукових досліджень, автори яких вивчали це питання у контексті системного аналізу злочинів проти неповнолітніх.

На теоретичному рівні здійснено дисертаційні дослідження щодо кримінально-правової охорони дитинства, в яких проаналізовано окремі

характеристики незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння): в Україні – О.І. Белова «Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх» (2006); В.В. Гальцова «Кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння): аналіз складів злочинів» (2012); С.М. Морозюк «Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст.ст. 164–169 КК України) (2012)»; у Російській Федерації – Д.М. Бельцов «Кримінальна відповідальність за злочини неповнолітніх і проти неповнолітніх» (2008); А.А. Гордейчик «Кримінально-правові та кримінологічні проблеми боротьби зі злочинами проти сім'ї та неповнолітніх» (2009); О.В. Ермолаєв «Кримінальна відповідальність за злочини проти сім'ї: проблеми законодавчої регламентації і правозастосування та шляхи їх вирішення» (2009); Г.А. Решетникова «Кримінально-правова охорона сім'ї та неповнолітніх» (2005); Р.Г. Тляумбетов «Злочини проти сім'ї: кримінально-правові та кримінологічні аспекти» (2006); І.М. Туктарова «Кримінально-правова охорона неповнолітніх» (2000).

Проте, залишаються не повною мірою з'ясованими питання щодо аналізу міжнародно-правових механізмів охорони дитинства за допомогою засобів кримінально-правового впливу; компаративістських досліджень захисту прав дітей при незаконному усиновленні. Подальшого удосконалення для якомога ефективнішого правозастосування потребує також кримінально-правова норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконувалося відповідно до наукових планів Національного університету «Одеська юридична академія», проблематики загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006–2016 роки», Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» на 2011–2015 рр., який є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» за темою «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою наукової роботи є здійснення комплексного правового дослідження кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння), та розроблення наукових положень щодо її удосконалення для якомога ефективнішого правозастосування.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

з'ясувати історико-правові передумови розвитку суспільних відносин у сфері усиновлення та інших форм влаштування дітей, проаналізувати законодавчі акти різних історичних періодів щодо закріплення поняття «усиновлення», «опіка», «піклування», а також механізми кримінально-правового захисту прав та законних інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування протягом окремих історичних періодів;

дослідити положення міжнародно-правових актів, спрямованих на охорону дітей, які потребують сім'ї; обґрунтувати необхідність апроксимації окремих норм вітчизняного законодавства з урахуванням основних засад правової політики України у сфері охорони дитинства;

дослідити положення вітчизняних нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері усиновлення та інших формах сімейного виховання;

визначити основні характеристики ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України (далі – КК України);

здійснити розмежування злочину «незаконні дії щодо усиновлення» з іншими злочинами та відмежування його від інших правопорушень;

дослідити особливості кримінально-правового захисту дітей-громадян України під час усиновлення їх іноземцями;

запропонувати можливі зміни у редакції кримінально-правової норми, яка регламентує кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері кримінально-правової охорони прав дітей на сімейне виховання.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння).

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Історичний метод було використано при дослідженні формування та розвитку суспільних відносин у сфері усиновлення та інших формах сімейного виховання, а також вивченні генезису розвитку правових норм у сфері охорони дитинства протягом різних періодів історичного розвитку (підрозділ 1.1). Формально-догматичний метод було використано при аналізі статті 169 КК України з погляду на конструювання диспозиції норми, при виявленні недоліків у її побудові та формулюванні пропозицій щодо їх усунення (пункт 2.1.2). Порівняльно-правовий метод пізнання використано при вивченні зарубіжного досвіду криміналізації незаконних дій щодо усиновлення (підрозділи 1.3, 3.3). Системний метод дав змогу всебічно та комплексно дослідити усю сукупність правових норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин, які виникають із приводу усиновлення

(підрозділ 1.2). Соціологічний метод використано при вивченні соціальних процесів та явищ, які були фактором криміналізації незаконних дій щодо усиновлення; аналізі статистичних даних, а також під час опитування юристів-практиків (підрозділ 1.2, пункт 2.2.2). Статистичний метод допоміг виявити певні тенденції, зокрема при дослідженні кількості усиновлених дітей громадянами України та іноземцями (підрозділ 3.3, пункт 2.1.2); вивчити кримінальні справи (кримінальні провадження) за статтею 169 КК України (розділ 3, пункт 2.1.2).

Емпіричну базу наукового дослідження становлять: результати анкетування, проведеного серед 100 практичних працівників (суддів, адвокатів, слідчих, працівників правоохоронних органів та ін.) на території Одеської та Миколаївської областей; монографічний аналіз матеріалів 17 кримінальних справ (відкритих кримінальних проваджень) за статтею 169 КК України протягом 2005–2013 років; узагальнення судової практики та практики Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим комплексним дослідженням кримінально-правової норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння). У роботі сформульовано наступні положення, які мають наукову новизну:

вперше:

внесено пропозиції щодо можливих перспектив зміни диспозиції статті 169 КК України шляхом заборони посередницьких дій, визначивши при цьому у сімейному законодавстві (статті 216 Сімейного кодексу України), діяльність яких органів, установ, організацій не буде визнаватися посередницькою;

розроблено пропозиції щодо можливого віднесення діяння у вигляді «інших незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян» до інституту майбутніх кримінальних проступків, якщо у результаті діяння не настали тяжкі наслідки або інші кваліфікуючі ознаки;

запропоновано змінити назву статті 169 КК України із «незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» на «посередницькі або інші незаконні дії щодо усиновлення та інших форм сімейного виховання», оскільки назва статті 169 КК України не повною мірою відображає коло суспільних відносин, на які здійснюється посягання;

внесено пропозиції щодо можливого віднесення адміністративного правопорушення, передбаченого у статті 184-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, до числа майбутніх кримінальних проступків, у разі вчинення діяння з умисною формою вини;

внесено пропозиції щодо можливості зміни диспозиції статті 184-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також її назви, зазначивши про вчинення «порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків з необережності»;

запропоновано визначити «корисливий мотив» як кваліфікуючу ознаку складу злочину, передбаченого статтею 169 КК України, зважаючи на матеріали судової практики та дані проведеного опитування серед правозастосовців;

визначено окремі характеристики (вік, соціальне становище, соціальна роль та ін.) спеціальних потерпілих у результаті вчинення незаконних дій щодо усиновлення;

досліджено особливості усиновлення дітей-громадян України іноземцями у рамках кримінально-правової охорони їх прав, пов'язані, насамперед, з порушеннями прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування під час їх усиновлення іноземцями;

удосконалено:

визначення родового (видового), безпосереднього об'єкта злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення. Зазначено, що основним безпосереднім об'єктом злочину, склад якого передбачено у диспозиції статті 169 КК України, є суспільні відносини, які виникають із приводу регламентованого порядку здійснення усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян, порушення якого може спричинити несприятливі наслідки для нормального фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку дитини;

визначення окремих характеристик посередництва; незаконної посередницької діяльності; посередницької, комерційної діяльності при усиновленні, передачі дитини під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян;

кримінально-правову характеристику «інших незаконних дій» як ознаку об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 169 КК України. До «інших незаконних дій» варто віднести порушення правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення права дитини на сімейне виховання та встановлюють відповідний порядок усиновлення, передачі дитини під опіку, піклування чи на виховання у сім'ю громадян, порушення якого і спричиняє посягання на об'єкт досліджуваної кримінально-правової норми;

визначення характеристик суб'єктивної сторони незаконних дій щодо усиновлення, а саме – мотивовано, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною 1 статті 169 КК України, виражається у формі прямого умислу та змішаної форми вини у разі настання «тяжких наслідків», які передбачено як кваліфікуючу ознаку у частині 2 статті 169 КК України;

набули подальшого розвитку:

визначення необхідності законодавчого закріплення кваліфікуючої ознаки вчинення незаконних дій щодо усиновлення «організованою групою осіб», зважаючи на матеріали судової практики та проведене серед працівників правозастосовчої сфери опитування;

розмежування злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення, з іншими злочинами, та відмежування його від інших правопорушень з метою якомога більш правильної кваліфікації діянь.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

правотворчій сфері – для подальшого удосконалення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння);

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблематики кримінально-правової охорони прав дітей у сфері усиновлення та інших сферах сімейного виховання;

правозастосуванні – для підвищення ефективності та правильності застосування статті 169 КК України, вирішення проблем кваліфікації посягань у сфері охорони дитинства, зокрема у контексті незаконного усиновлення;

навчальному процесі – під час викладання навчального курсу «Кримінальне право України. Особлива частина».

Апробація результатів дослідження. Положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».

Окремі аспекти дисертаційного дослідження було обговорено на: III Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Права человека и их защита в условиях глобализации обновляющегося многополярного мира: международно-правовой и внутригосударственные аспекты», посвященной 60-летию со дня принятия Всеобщей декларации прав человека 1948 г. (г. Казань, 2008 г.); V Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 26–27 лютого 2010 р.); XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 29 березня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Правове життя сучасної України», присвяченій 15-річчю заснування Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права», присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); Регіональному науковому семінарі «Закон, проступок, відповідальність», присвяченому 85-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора Л.В. Багрія-Шахматова (м. Одеса, 1 лютого 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.).

Публікації. Основні положення, теоретичні обґрунтування, висновки дисертаційного дослідження було опубліковано у 18 наукових публікаціях, у

тому числі 10 статтях у наукових фахових виданнях, перелік, яких затверджено МОН України, та 1 публікації у міжнародному науково-практичному журналі.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів та чотири пункти, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 228 сторінок, із них основного тексту – 190 сторінок, список використаних джерел налічує 277 найменувань, які розміщені на 28 сторінках, додатки – 8 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано його методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, зазначено про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Методологічні основи кримінально-правового аналізу незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння)» складається із трьох підрозділів, присвячених аналізу та загальній характеристиці питань кримінально-правової охорони дітей, які позбавлені сімейного виховання.

У підрозділі 1.1. *«Генезис криміналізації незаконних дій щодо усиновлення у доктрині та законодавстві України»* проаналізовано історико-правовий розвиток усиновлення та кримінальної відповідальності за зловживання у цій сфері. Періодизація розвитку відносин, пов'язаних з усиновленням дітей, передачею їх під опіку (підкування) чи на виховання у сім'ю громадян, вирізняється особливістю правового регулювання як нормами сімейного, так і нормами кримінального законодавства.

З огляду на це, розвиток відносин щодо усиновлення запропоновано класифікувати на дві окремі групи: 1) генезис усиновлення та інших форм сімейного виховання відповідно до нормативно-правових актів сімейного та цивільного законодавства; 2) кримінально-правова відповідальність за зловживання у сфері усиновлення та інших формах сімейного виховання.

Важливість нормального функціонування та розвитку досліджуваних інститутів сімейного права в системі сімейно-правових відносин зумовила необхідність криміналізації незаконних дій у сфері усиновлення.

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 24.03.1998 р. КК України було доповнено статтею 115-2, яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконну посередницьку діяльність або інші незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (підкування)

чи на виховання в сім'ю громадян. Ця кримінально-правова норма згодом знайшла своє відображення у статті 169 чинного КК України.

У підрозділі 1.2. «Соціально-правові передумови кримінально-правової охорони суспільних відносин щодо захисту прав та інтересів дітей (у контексті незаконного усиновлення)» обґрунтовано, що криміналізацію діянь, передбачених статтею 169 КК України, обумовлює їх суспільна небезпечність. Зазначено, що ці діяння характеризуються своєю поширеністю та повторюваністю на території України і мають неодноразовий характер вчинення, зважаючи на наявні вироки судів згідно із статтею 169 КК України, порушені та передані до судів кримінальні справи (відкриті кримінальні провадження).

Проаналізовано основоположні міжнародні правові акти у сфері захисту та охорони дитинства, які, безумовно, суттєво впливають на кримінально-правову політику України у контексті захисту прав та інтересів дітей, які залишилися поза сімейним вихованням.

Досліджено розгалужену систему вітчизняних нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання суспільних відносин у сфері усиновлення та інших формах сімейного виховання, зважаючи на бланкетність диспозиції статті 169 КК України.

У підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони відносин у сфері усиновлення» проаналізовано інституціоналізацію норм про захист прав дітей (у контексті незаконного усиновлення) у кримінальному законодавстві як держав СНД (Російська Федерація, Казахстан, Азербайджан, Киргизія, Узбекистан, Таджикистан), так і окремих європейських держав (Франція, Іспанія, Голландія, Польща), а також деяких мусульманських країн (Туніс). Зазначено, що кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за незаконні дії при усиновленні, існують у кримінальних законах як держав-учасниць СНД, так і низки європейських держав, та вирізняються заборонаю посередницької діяльності з корисною метою у сфері усиновлення дітей та інших формах виховання, а також комерціалізацією цієї сфери суспільних відносин.

Другий розділ «Кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України» складається з двох підрозділів та чотирьох пунктів, в яких охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого статтею 169 КК України.

У підрозділі 2.1. «Об'єктивні ознаки незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння)», що складається з двох пунктів, проаналізовано об'єкт та об'єктивну сторону злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння).

У пункті 2.1.1. «Об'єкт злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України» проаналізовано позиції вчених щодо родового (видового) та безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого статтею 169 КК України. Додатково обґрунтовано думку щодо необхідності

визнання самостійним родовим об'єктом певної групи злочинів, які посягають на відносини у сфері охорони сім'ї та неповнолітніх, у тому числі й на відносини у сфері усиновлення та інших формах сімейного виховання.

Визначено основні характеристики безпосереднього об'єкта незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння). Зазначено, що склад злочину, який передбачено статтею 169 КК України, є безпредметним.

Обґрунтовано, що потерпілі від незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) вирізняються рядом специфічних ознак: вік (дитина – особа віком до досягнення 18-річного віку); соціальне становище (діти, які опинилися поза сімейним вихованням).

У пункті 2.1.2. «Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України» досліджено ознаки об'єктивної сторони незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), з'ясовано правові положення інститутів усиновлення, опіки (піклування), патронату над дітьми, прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу.

Проаналізовано правові категорії «посередництво», «представництво», «посередницька, комерційна діяльність», «незаконна посередницька діяльність» та існуючі колізії між окремими правовими нормами різних галузей права, зокрема статтею 169 КК України, статтею 216 Сімейного кодексу України, частиною 10 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства».

Обґрунтовано позицію щодо необхідності заборони посередницьких дій, із зазначенням при цьому у статті 216 Сімейного кодексу України, які саме дії не будуть визнаватися посередницькими. Зазначено, що необхідно замінити поняття «діяльність» на поняття «дії», оскільки в науковій літературі під діяльністю розуміється неодноразове вчинення незаконних дій щодо усиновлення, що видається не цілком вірним.

Запропоновано під посередницькими діями розуміти будь-яке сприяння щодо влаштування дітей на сімейне виховання у тому разі, коли одна особа зобов'язується в інтересах однієї із сторін виконати певні дії: розшукати батьків дитини та отримати від них згоду на усиновлення; вплинути на суддю з метою прийняття ним позитивного рішення щодо усиновлення; сприяти в оформленні документів, які дали би змогу усунути обмеження, що встановлені законодавством для усиновителів, опікунів, піклувальників тощо. Наведено детальні характеристики ознаки об'єктивної сторони – «інші незаконні дії» щодо усиновлення, встановлення опіки, піклування, передачі дитини на виховання у сім'ю громадян.

У підрозділі 2.2. «Суб'єктивні ознаки незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння)», що складається з двох пунктів, проаналізовано суб'єкт та суб'єктивну сторону злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння).

У пункті 2.2.1. «Суб'єкт злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України» зазначено, що суб'єктом незаконних дій

щодо усиновлення визнаються фізичні осудні особи, які досягли 16-річного віку кримінальної відповідальності. Спеціальним суб'єктом цього суспільно-небезпечного діяння є службова особа. Досліджено наукові позиції, зарубіжний досвід щодо притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння). До суб'єктів злочину, кримінальна відповідальність за який настає за статтею 169 КК України, запропоновано віднести: осіб, які бажають усиновити дитину; осіб, які бажають взяти дитину під опіку, піклування; осіб, які набули статусу прийомних батьків та батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу; працівників державних установ, організацій, які беруть участь у процесі усиновлення, взяття дитини під опіку, піклування чи на виховання в сім'ю громадян; працівників медичних установ; будь-яких інших осіб, що вчиняють дії, пов'язані з виконанням об'єктивної сторони злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) та/або сприяють цьому.

У пункті 2.2.2. *«Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України»* встановлено, що злочин, передбачений частиною 1 статті 169 КК України (формальний склад злочину), може бути скоєно лише з прямим умислом, який характеризується поєднанням інтелектуального та вольового моментів. Неможливість вчинення незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) з непрямым (евентуальним) умислом пояснюється тим, що свідоме допущення може стосуватися винятково наслідків суспільно-небезпечного діяння, які передбачено у частині 2 статті 169 КК України.

У разі скоєння злочину, передбаченого частиною 2 статті 169 КК України, в наявності подвійна (змішана) форма вини, яка передбачає вчинення злочину з умисним ставленням до діяння і необережним ставленням (у формі злочинної самовпевненості чи злочинної недбалості) до суспільно-небезпечних наслідків («тяжкі наслідки»).

Третій розділ *«Окремі питання кримінально-правової охорони відносин, пов'язаних з усиновленням»* складається з трьох підрозділів, в яких розглянуто питання характеристики кваліфікованих ознак досліджуваної кримінально-правової норми; розмежування злочину, передбаченого статтею 169 КК України, з іншими злочинами, відмежування його від адміністративних правопорушень; особливостей кримінально-правової охорони прав дітей-громадян України при міжнародному усиновленні.

У підрозділі 3.1. *«Загальна характеристика кваліфікованих ознак злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України»* проаналізовано зазначені у частині 2 статті 169 КК України наступні кваліфікуючі ознаки: дії вчинені щодо кількох дітей; повторно; за попередньою змовою групою осіб; з використанням службового становища; якщо вони

спричинили тяжкі наслідки, та, враховуючи існуючі підстави криміналізації, запропоновано до них додати такі кваліфікуючі ознаки як «корисливий мотив» та «вчинення злочину організованою групою осіб».

Проаналізовано категорію «тяжкі наслідки» та наголошено на позиції, що тяжкі наслідки для потерпілих від незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) мають настати в результаті незаконної посередницької діяльності або ж інших незаконних дій та характеризуються причинно-наслідковим зв'язком між діянням та суспільно-небезпечними наслідками.

У підрозділі 3.2. «Проблеми розмежування злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння), із суміжними злочинами та відмежування його від інших правопорушень» досліджено питання щодо розмежування злочину, передбаченого статтею 169 КК України із злочинами, передбаченими статтями 149, 358, 364, 366, 368, 369, 375 КК України та правопорушенням, передбаченим статтею 184-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Обґрунтовано, що з огляду на суспільну небезпечність правопорушення, яке передбачено статтею 184-2 Кодексу про адміністративні правопорушення, та яке завдає шкоди відносинам, пов'язаним з усиновленням, воно охоплюється диспозицією статті 169 КК України та підпадає під ознаки «інших незаконних дій» щодо усиновлення, у разі вчинення з умисною формою вини, оскільки в результаті цих дій порушується пункт 12 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей.

Визнається за можливе віднесення «інших незаконних дій» щодо усиновлення та інших форм сімейного виховання до інституту кримінальних проступків лише у тому разі, якщо в результаті цих дій не настали тяжкі наслідки або інші кваліфікуючі ознаки. Посередницькі ж дії щодо усиновлення та інших форм сімейного виховання запропоновано залишити у категорії злочинів, зважаючи на підвищений ступінь суспільної небезпечності цих дій.

У підрозділі 3.3. «Особливості кримінально-правової охорони відносин, пов'язаних з усиновленням українських дітей іноземцями» досліджено окремі аспекти захисту прав та інтересів дітей при їх усиновленні іноземцями за допомогою засобів кримінально-правового впливу. Проаналізовано окремі положення Конвенції про захист дітей і співробітництво у галузі міждержавного усиновлення (щодо іноземного усиновлення) та досліджено дискусійні аспекти діяльності неурядових міжнародних організацій з усиновлення, вивчено досвід зарубіжних держав, на території яких дозволено діяльність цих організацій. Розглянуто особливості кваліфікації дій іноземців, які, здійснюючи усиновлення українських дітей, порушують норму кримінального законодавства, що встановлює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння).

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено наукове дослідження кримінально-правових характеристик незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), на підставі якого зроблено ряд висновків, а саме:

1. Аналіз історичних витоків усиновлення та інших форм сімейного виховання, усіх суспільно-правових процесів із цим пов'язаних, дав змогу прослідкувати надзвичайно важливу роль цього інституту у сукупності сімейно-правових відносин, які протягом усього історичного періоду свого розвитку потребували кримінально-правової охорони прав та законних інтересів дітей, які позбавлені сімейного виховання.

2. Міжнародне співтовариство особливу увагу приділяє захисту прав та інтересів дітей, і особливо тих, яких позбавлено сімейного затишку. Ці намагання світової спільноти знаходять своє вираження в окремих міжнародно-правових актах, які, безперечно, справляють суттєвий вплив на кримінально-правову політику Української держави щодо захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, вказуючи про недопущення отримання комерційної вигоди від усиновлення та здійснення посередництва.

3. Кримінально-правова охорона сім'ї та неповнолітніх від злочинних посягань є необхідною складовою їх державного захисту. Досліджено систему нормативно-правових актів, що здійснюють регулювання відносин у сфері усиновлення та інших сферах сімейного виховання, порушення яких може утворювати «інші незаконні дії» щодо усиновлення, встановлення опіки (піклування), передачі дитини на виховання у сім'ю громадян, та, відповідно, становити об'єктивну сторону злочину, передбаченого статтею 169 КК України.

4. Аргументовано позицію щодо можливості виокремлення окремого Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України, родовим об'єктом якого були би сімейно-правові відносини і до якого увійшла би досліджувана кримінально-правова норма. Основним безпосереднім об'єктом злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення, пропонується визначити суспільні відносини, які виникають із приводу регламентованого порядку здійснення усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян, порушення якого може спричинити несприятливі наслідки для нормального фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку дитини.

5. Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом цього злочину може бути завдання шкоди здоров'ю, життю дитини, її нормальному фізичному, психічному, емоційному розвитку, належному вихованню, а також інтересам усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків. Цей склад злочину є безпредметним, оскільки особи, на яких вчиняється вплив, є

учасниками суспільних відносин, на які здійснюється злочинне посягання і в разі завдання шкоди їх правоохоронюваним інтересам, вони є потерпілими від цього злочину.

6. Спеціальними потерпілими від злочину, передбаченого статтею 169 КК України, можуть визнаватися діти, щодо яких здійснюється процес усиновлення, встановлюється опіка чи піклування, або ж відбувається передача їх на виховання у сім'ю громадян.

7. Проаналізовано колізії, які існують між окремими правовими нормами різних галузей права щодо понять «посередницька, комерційна діяльність» та «незаконна посередницька діяльність», а також досліджено поняття «посередництво» та «представництво», що дає підстави стверджувати про необхідність заборони вчинення посередницьких дій у диспозиції статті 169 КК України, визначивши при цьому у сімейному законодавстві (статті 216 Сімейного кодексу України), діяльність яких органів, установ, організацій не буде визнаватися посередницькою. Вважається, що під посередницькими діями щодо усиновлення (удочеріння) дитини, встановлення опіки, піклування, передачі на виховання в сім'ю громадян слід визнавати будь-яке сприяння щодо влаштування дітей на сімейне виховання у тому разі, коли одна особа зобов'язується в інтересах однієї із сторін виконати певні дії.

З огляду на це, необхідно зазначити, що не може розглядатися забороненою посередницька діяльність громадських організацій, благодійних та інших фондів, що співпрацюють з органами державної влади, щодо сприяння особам, які бажають усиновити дитину, не перевищуючи при цьому своїх повноважень та не порушуючи норм законів.

Під іншими незаконними діями як ознакою об'єктивної сторони слід розуміти порушення правових норм, які регулюють суспільні відносини з приводу забезпечення права кожної дитини на сімейне виховання та встановлюють відповідний порядок усиновлення, опіки (піклування), передачі дитини на виховання в сім'ю громадян, недотримання якого і спричиняє посягання на об'єкт злочину. Видається цілком слушною позиція законодавця, який у кримінально-правовій нормі безпосередньо не визначає переліку «інших незаконних дій», зважаючи на те, що злочинність кожної конкретної дії визначається кримінальним провадженням і передбачити увесь обсяг цих дій у разі їх закріплення, наприклад, у примітці 1 до статті 169 КК України, є неможливим та недоцільним.

8. Суб'єктом злочину, передбаченого статтею 169 КК України, може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а також 18-річного віку, у разі скоєння злочину спеціальним суб'єктом, яким може бути службова особа. Проаналізовано положення щодо встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне усиновлення, використовуючи при цьому досвід зарубіжних держав, зокрема Франції, Іспанії тощо.

9. З огляду на досліджені матеріали судової практики, опитування працівників правозастосовної сфери, запропоновано та мотивовано

необхідність додати до кваліфікуючих ознак вчинення незаконних дій щодо усиновлення такі ознаки як з «корисливих мотивів» та «організованою групою осіб».

Варто також зазначити, що вчинення незаконних дій щодо усиновлення за попередньою змовою групою осіб визначається як загальними ознаками даної форми співучасті, так і окремими характерними ознаками, до яких варто віднести, зокрема, вчинення незаконних дій щодо усиновлення особами, які є посередниками, і разом з іншими співучасниками будуть утворювати групу осіб за попередньою змовою. Ще одним важливим моментом є визначення ролі посередника у вчиненні незаконних дій щодо усиновлення, який може бути як виконавцем, так і посібником (наприклад, надання певного роду інформації щодо дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування).

10. Проведене розмежування злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за незаконне усиновлення (удочеріння) з іншими злочинами, передбаченими у статтях 358, 366, 375, 368, 369 КК України, та відмежування від адміністративного правопорушення, передбаченого у статті 184-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, дають змогу здійснювати правильну кваліфікацію вчинених суспільно-небезпечних діянь та належним чином застосовувати кримінальний закон до винних осіб.

Злочин, передбачений статтею 169 КК України, слід розмежовувати також із злочином, який встановлює кримінальну відповідальність за торгівлю людьми (стаття 149 КК України). У правозастосовній діяльності з цього приводу нерідко виникають проблеми. До цього призводить, насамперед, законодавча конструкція статті 149 КК України (адже нерідко особи, які «купили» дитину, не здійснюють подальшу її експлуатацію, у тому числі це стосується й усиновлення з метою наживи. Особа, «купивши» дитину і порушивши при цьому порядок усиновлення, може у подальшому сама здійснювати її виховання. У такому разі ці дії слід кваліфікувати за сукупністю статей 149 та 169 КК України).

Для правильної кваліфікації дій, пов'язаних із вчиненням незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), важливо також встановити співвідношення між ч. 2 ст. 169 і статтею 364 КК України.

Службова особа підлягає кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 169 КК України, якщо вона усвідомлювала свою роль саме у вчиненні незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) і використовувала при цьому своє службове становище (наприклад, підроблення директором дитячого будинку акта відвідувань дитини родичами). За відсутності умислу на вчинення незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) службова особа буде підлягати кримінальній відповідальності за злочини у сфері службової діяльності.

11. Вивчено особливості усиновлення українських дітей іноземцями з точки зору охорони їх прав кримінально-правовими засобами, які пов'язані, насамперед, з тим, що є відомими численні випадки порушення прав та

інтересів дітей-громадян України, які усиновлені іноземцями, але фактично відсутні механізми повернення дітей на територію України та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

12. З метою удосконалення законодавчої конструкції кримінально-правової норми, закріпленої у статті 169 КК України, та практики її застосування, пропонується викласти її у наступній редакції:

«Стаття 169. Посередницькі або інші незаконні дії щодо усиновлення та інших форм сімейного виховання»

1. Незаконні дії щодо усиновлення, опіки (піклування), передачі дітей на виховання в сім'ю громадян (як кримінальний проступок) – караються....

2. Посередницькі дії щодо усиновлення, опіки (піклування), передачі дітей на виховання в сім'ю громадян – караються...

3. Дії, передбачені у частині 1 або частині 2, вчинені щодо кількох дітей, повторно, за попередньою змовою групою осіб, з використанням службового становища, – караються...

4. Дії, передбачені у частині 1 або частині 2, вчинені з корисливих мотивів, організованою групою осіб або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються...

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Божик О.В. Генезис норми про кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) / О.В. Божик // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць; голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – О. : Фенікс, 2008. – Вип. 34. – С. 275–278.

2. Божик О.В. Кримінально-правова охорона міждержавного усиновлення / О. В. Божик // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 47; редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. д.ю.н., проф. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – С. 80–84.

3. Тавлуй О.В. Об'єктивні ознаки незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) / О.В. Тавлуй // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 55; редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В.О. Туляков. – О. : Юрид. л-ра, 2010. – С. 283–289.

4. Тавлуй О. Розмежування складу злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України, з іншими складами злочинів і правопорушеннями / О. Тавлуй // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 7. – С. 98–101.

5. Тавлуй О.В. Історико-правові витоки незаконних дій щодо усиновлення / О.В. Тавлуй // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 11. – С. 115–122.

6. Тавлуй О.В. Незаконна посередницька діяльність як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України / О.В. Тавлуй // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 64; редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін., відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2012. – С. 642–650.

7. Тавлуй О. Суб'єктивна сторона складу, злочину передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України / О. Тавлуй // Юридична Україна. – 2012. – № 12. – С. 112–116.

8. Тавлуй О.В. Окремі характеристики об'єкта злочину, який встановлює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення / О.В. Тавлуй // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія Право. Вип. 19. – Т. 4. – 2012. – С. 99–103.

9. Тавлуй О.В. Державно-правова політика в сфері охорони дитинства (у контексті незаконного усиновлення) / О.В. Тавлуй // Юридична наука. – 2012. – № 10. – С. 25–34.

10. Тавлуй О.В. Інститут міжнародного усиновлення та основні характеристики незаконної посередницької діяльності при усиновленні (у рамках Конвенції про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення) / О.В. Тавлуй // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 293–296.

11. Тавлуй О.В. Вчинення незаконних дій щодо усиновлення за попередньою змовою групою осіб / О.В. Тавлуй // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 60. – С. 385–389.

12. Тавлуй Е.В. Защита прав и интересов детей от незаконных действий при усыновлении (в соответствии с международно-правовыми актами в сфере защиты прав ребенка и нормами уголовного законодательства отдельных государств) / Е.В. Тавлуй // Закон и жизнь. – 2013. – № 12/4. – С. 158–161.

13. Божик Е.В. Незаконные действия по усыновлению (удочерению) в контексте защиты прав человека (ребенка) / Е.В. Божик // Права человека и их защита в условиях глобализации обновляющегося многополярного мира: международно-правовой и внутригосударственные аспекты : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. студ. и аспирантов, посвященной 60-летию со дня принятия Всеобщей декларации прав человека 1948 г. ; сост.: С.А. Алексеев, А.М. Гаврилов, Р.А. Сакулин. – Казань : Изд-во Казан. гос. ун-та, 2008. – С. 104–105.

14. Тавлуй О.В. Поняття злочину, який встановлює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) / О.В. Тавлуй // Від громадянського суспільства – до правової держави :

Тези V Міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – С. 483–484.

15. Тавлуй О.В. Кримінально-правовий захист прав та інтересів дітей у контексті існування інституту міжнародного усиновлення / О.В. Тавлуй // Законодавство України: проблеми та перспективи : зб. наук. праць Всеукр. наук.-прак. конф.; Київський ун-т права НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. та ін.]. – К. : Вид-во Європейського університету. – 2012. – С. 438 – 444.

16. Тавлуй О.В. Суб'єкт незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння) / О.В. Тавлуй // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 2 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – С. 290–292.

17. Тавлуй О.В. Інші незаконні дії щодо усиновлення як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 169 Кримінального кодексу України / О.В. Тавлуй // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т. 2 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – С. 225–227.

18. Тавлуй О.В. Характеристика «тяжких наслідків» як кваліфікуючої ознаки незаконних дій щодо усиновлення / О.В. Тавлуй // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2013. – С. 351–353.

АНОТАЦІЯ

Тавлуй О.В. Кримінально-правова характеристика незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню кримінально-правової норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння). У роботі здійснено дослідження генезису усиновлення та інших форм сімейного виховання; проаналізовано систему нормативно-правових актів, прийнятих для урегулювання суспільних відносин у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Особливу увагу приділено вивченню окремих міжнародних правових актів щодо охорони дитинства (у контексті незаконного усиновлення).

У науковому дослідженні деталізовано характеристики родового (видового) та безпосереднього об'єкта незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння). Наведено авторське визначення поняття «посередницькі дії». Аргументовано можливість віднесення «інших незаконних дій» щодо усиновлення та інших форм сімейного виховання до інституту майбутніх кримінальних проступків.

Уточнено критерії розмежування злочину, передбаченого статтею 169 КК України з іншими злочинами, передбаченими статтями 149, 358, 364, 366, 368, 369, 375 КК України, та правопорушенням, передбаченим статтею 184-2 кодексу України про адміністративні правопорушення.

Досліджено кваліфікуючі ознаки незаконних дій щодо усиновлення, до яких запропоновано додати «корисливий мотив» та «організовану групу осіб». Вивчено особливості усиновлення українських дітей іноземцями з точки зору охорони їх прав кримінально-правовими засобами.

Розроблено пропозиції щодо удосконалення норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння).

Ключові слова: діти, незаконні дії щодо усиновлення, усиновлений, незаконна посередницька діяльність, незаконне усиновлення, інститут міжнародного усиновлення.

АННОТАЦИЯ

Тавлуй Е.В. Уголовно-правовая характеристика незаконных действий по усыновлению (удочерению). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

В диссертации осуществлены исследования генезиса усыновления и иных форм семейного воспитания; проанализированы механизмы государственной политики в сфере охраны детства и системы нормативно-правовых актов, принятых для урегулирования общественных отношений в сфере защиты прав детей-сирот и детей, лишенных родительского попечительства. Отдельное внимание обращено на изучение международных правовых актов относительно охраны детства (в контексте международного усыновления). Обобщен опыт зарубежных стран относительно закрепления уголовной ответственности за незаконные действия по усыновлению.

Детализированы характеристики родового (видового) и непосредственного объекта незаконных действий по усыновлению (удочерению). Непосредственным объектом преступления, которое устанавливает уголовную ответственность за незаконные действия по усыновлению, предлагается определить общественные отношения, которые

возникают по поводу регламентированного порядка осуществления усыновления (удочерения) ребенка, передачи его под опеку (попечительство) или на воспитание в семью граждан, нарушение которого может повлечь негативные последствия для нормального физического, интеллектуального, морального, духовного и социального развития ребенка.

Проанализированы признаки объективной стороны преступления, предусмотренного статьей 169 Уголовного кодекса Украины. Дано авторское определение «посреднических действий» — это любое содействие по устройству детей на семейное воспитание, в том числе когда одно лицо обязуется в интересах одной из сторон выполнить определенные действия.

Детально исследованы характеристики «иных незаконных действий», как признака объективной стороны незаконных действий по усыновлению. Под «иными незаконными действиями» следует понимать нарушение правовых норм, которые регулируют общественные отношения по поводу обеспечения права каждого ребенка на семейное воспитание и устанавливают соответствующий порядок усыновления, опеки (попечительства), передачи ребенка на воспитание в семью граждан, несоблюдение которого и вызывает посягательство на объект преступления.

Определены субъективные признаки исследованного состава преступления. Субъектом преступления, предусмотренного статьей 169 Уголовного кодекса Украины, может быть физическое вменяемое лицо, которое достигло 16-летнего возраста уголовной ответственности, а также 18-летнего возраста, вследствие совершения данного преступления специальным субъектом, которым может быть служебное лицо. Проанализированы положения относительно установления уголовной ответственности юридических лиц за незаконное усыновление с использованием опыта зарубежных стран, в том числе Франции, Испании и др.

Уточнены критерии разграничения преступления, предусмотренного статьей 169 Уголовного кодекса Украины, с иными преступлениями, предусмотренными статьями 149, 358, 364, 366, 368, 369, 375 Уголовного кодекса Украины. Осуществлено отмежевание исследуемого преступления от правонарушения, предусмотренного статьей 184-2 Кодекса Украины об административных правонарушениях.

Аргументирована необходимость дополнения квалифицирующих признаков незаконных действий по усыновлению такими квалифицирующими признаками, как из «корыстных мотивов» и «организованной группой лиц». Изучены особенности усыновления украинских детей иностранцами с точки зрения охраны их прав уголовно-правовыми средствами.

Разработаны предложения по усовершенствованию нормы, которая предусматривает уголовную ответственность за незаконные действия по усыновлению (удочерению).

Ключевые слова: дети, незаконные действия по усыновлению, усыновленный, незаконная посредническая деятельность, незаконное усыновление, институт международного усыновления.

SUMMARY

Tavlui O.V. Criminal legal description of illegal actions concerning adoption. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of juridical sciences on specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2014.

The dissertation has studied the complex investigation of the criminal legal standard, which provides criminal liability for unlawful actions relating to the adoption. In this paper carried out the research of the genesis of adoption and other forms of family education; analyzed the system of normative legal acts adopted for regulation of social relations in the protection of orphans and children deprived of parental care. Special attention is paid to studying of certain international legal regulations on childhood protection (in the context of illegal adoption). In the scientific research, it is detailed the characteristics of a generic (species) and the direct object of unlawful acts relating to the adoption. It is shown the author's definition of "mediation actions". The opportunity to consider "other illegal actions" on adoption and other forms of family education to the institute of future criminal offenses has been argued.

It has been specified the criteria of differentiation of the crime under Article 169 of the Criminal Code of Ukraine with other crimes, provided in Articles 149, 358, 364, 366, 368, 369, 375 of the Criminal Code of Ukraine. It also implemented the demarcation of the crime investigated from the offense under Article 184 – 2 of the Code of Ukraine on Administrative Offences.

The qualifying signs of illegal actions relating to the adoption have been investigated. It is suggested to add "lucrative impulse" and "organized group of people". The features of the adoption of Ukrainian children by foreigners in terms of protection of their rights with criminal – legal means have been studied.

The suggestion for the improvement of standard, which provides criminal liability for unlawful actions relating to the adoption, has been developed.

Keywords: children, unlawful actions relating to the adoption, adoptee, illegal mediation activity, illegal adoption, Institute for International Adoption.